

***THE CURCH–URBAN LANDMARK AND SOCIAL COAGULATION FACTOR IN THE
„MAHALLE” OF IASI FROM THE EIGHTEENTH CENTURY***

Iuliana Stavarachi, PhD Student, ”Al. Ioan Cuza” University of Iași

Abstract: The „mahalle”, structure of oriental urban space, had an important role in the economy of urban centers from Romanian Countries in eighteenth and nineteenth centuries performing two major functions: administrative and social role. From the administrative point of view the „mahalle” was part of an urban area what had as a central point the religious building - the church - around which was built the urban texture. From the social point of view the „mahalle” encompassed a heterogeneous population being a coagulation social framework, a manifestation of the identity and preservation security and order inside the city. As to administrative, social, topographical and urban, due to the specificity of medieval society, religious buildings owned and served as the central landmark of urban community. Whether it was the about the institution (as moral instance), physical space (as landmarks for orientation and identification in urban center) or by role of community representative, worn by the priests, the church from the „mahalle” was a social reality who answered the main needs of the community.

In this text we intend to investigate the relationship between the church and the urban community from the „mahalle” Muntenimea of the eighteenth century, one of the major „mahalle” from the capital of Moldova due to its features who included social diversity, spatial and urban development.

Keywords: urban space, mahalle, Muntenimea, curch, spatial landmark

Într-o societate medievală a cărei structură definitivă a mentalului colectiv era cea religioasă¹, biserica a jucat un rol important, atât din punct de vedere fizic, cât și cultural, în dezvoltarea vieții urbane. Pe lângă multiplele funcții pe care le putem atribui bisericii, aceasta a reprezentat în epocă autoritatea, guvernând în paralel cu administrația locală, în spațiul urban². Aproape întreaga viață a comunității urbane constituită de cele mai multe ori prin apartenența la structura religioasă sau socială s-a concentrat în jurul bisericii, ca punct central al structurii urbane și factor de coagulare socială. Indiferent că vorbim de biserică sub formă de reper spațial, instituție, depozitar (spre modernitate) a datelor statistice ale comunității (registrele de botezuri și decese) privind structura și viața micro-colectivității³, aceasta a concentrat în jurul său (fizic, dar și simbolic) realitățile urbane existente.

Mahalaua, principala structură socio-administrativă a orașului medieval din Țările Române, bine delimitată fizic și simbolic avea ca punct central edificiul religios, biserica⁴. Dacă în Țara Românească mahalaua a înlocuit o altă formă de organizare, mai mult socială și religioasă decât administrativă, enoria⁵, în orașul din Moldova, mahalaua s-a suprapus peste

¹Alexandru Florin Platon, *Societate și mentalități în Europa medievală*, Editura Universității “Alexandru Ioan Cuza”, Iași, p. 69.

²Norman Pounds, *The medieval city*, Greenwood Press, London, 2005, p. 85.

³Sanda Voiculescu, *Parohia, spațiu de agregare religioasă, socială și urbanistică*, în „Secolul XX”, vol. 385-387/1997, nr. 4-6, p.150.

⁴Feyzi Baban, *Community, Citizenship and Identity in Turkey în Citizenship in a Global World: European questions and Turkish experiences*, edited by E. F. Keyman and A. Içduygu, Routledge, London, 2005, p. 3.

⁵Sanda Voiculescu, *op. cit.*

organizarea socială ce a îmbrăcat forma ulițelor sau popoarelor⁶. Așa se face că, odată cu apariția și împământarea termenului de mahala, la jumătatea secolului al XVII-lea, în Iași întâlnim în documente termenul de *popor* și pe locuitorii lui, *poporeni*, ce făcea trimitere la o anumită parohie sau mahala⁷. În funcție de întinderea sa teritorială, mahalaua cuprindea în granițele ei una sau mai multe biserici parohiale ce deserveau comunitatea din jur. Într-un spațiu pe care nu-l stăpâneau în totalitate, ce aparținea domnului și era împărțit de acesta boierilor, târgoveților sau mănăstirilor, mahalagii se identificau cu un element al vieții de zi cu zi și anume biserica, locul în care se forma colectivitatea în mahala⁸.

Muntenimea ieșeană, una din principalele structuri socio-spațiale ale orașului medieval, atestată pentru prima dată spre sfârșitul secolului al XVII-lea⁹ a devenit în secolul următor o mahala importantă din capitala Moldovei datorită caracteristicilor sale geografice și sociale. Așezată în partea de nord a orașului, zona ce s-a dezvoltat cu precădere începând cu secolul al XVIII-lea, odată cu extinderea Iașului, și s-a diferențiat printr-o dinamică a vieții urbane și o rapidă dezvoltare, fapt ce a impus inclusiv mărirea numărului de edificii religioase ce slujeau locuitorilor din zonă. Odată cu atestarea Muntenimii ne parvin și primele mențiuni ale lăcașurilor de cult localizate în interiorul granițelor sale, primul dintre acestea fiind biserica Sfântul Nicolae cel Sărac (de Sus), atestată la 1669¹⁰. Aceasta este urmată de bisericile Sfinții Teodori¹¹, Sf. Atanasie și Chiril¹², Curelari¹³, Sf. Cuvioasa Paraschiva (Prapadoamna)¹⁴, toate atestate documentar și localizate în mahalaua Muntenimii până la jumătatea secolului al XVIII-lea. Spre sfârșitul secolului extinderea teritorială a mahalalei, care urcă dealul Copoului a dus la zidirea de noi biserici, în zona Muntenimii de Sus și de Mijloc, două din cele trei zone în care s-a împărțit Muntenimea în această perioadă¹⁵. Noile edificii religioase ridicate de boieri sau ctitorii colective ale comunității din zonă au primit hramuri precum Bunavestire¹⁶, Sf. Patruzești de Mucenici¹⁷ sau Sf. Haralambie¹⁸ și Sf.

⁶ Marius Chelcu, *Ulițe și mahalele: sensuri urbanistice (secolele XVII-XVIII)*, în Anuarul Institutului de Istorie "A.D.Xenopol", t. XLIX, 2012, p.75.

⁷ Ioan Caproșu (ed.), *Documente privitoare la istoria oșului Iași*, vol II, Acte interne (1661-1690), Editura Dosofoei, Iași, 2000, p. 227, nr. 257 (*preutul Simion de la popor*); p. 385, nr. 421 (*casa iaste în popor la S(ven)ti Ioan Zlataust*); p. 503, nr. 567 (*care cas(ă) este în pupur la Curăları*), VII, Acte interne (1771-1780), 2005, p. 228, nr. 265 *casa care esti în Muntenimea din Mijloc, la poporul Blagoveștinilor*.

⁸ Sanda Voiculescu, *op. cit.*, p. 149.

⁹ *Documente Iași*, II, p. 238-239, nr. 267.

¹⁰ Constantin Turcu, *O biserică din Iași dispărută: Sf. Nicolae cel Sărac din Muntenime* în "Mitropolia Moldovei și Sucevei", an 1966, nr. 1-2, p. 96-108.

¹¹ Dan Bădărău, Ioan Caproșu, *Iașii vechilor zidiri*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2007, p. 374.

¹² Gheorghe Băileanu, *Iașul în secolul al XVII-lea*, partea a II-a, extras din "Mitropolia Moldovei și Sucevei", nr. 2/1968, p. 78.

¹³ *Documente Iași*, II, p. 53-54, nr. 50.

¹⁴ Gh. Ghibănescu, *Din trecutul bisericeii Române (Bisericile din Iași)*, extras dn revista "Viitorul", Iași, 1902, p. 46.

¹⁵ Spre jumătatea veacului al XVIII-lea datorită extinderii geografice a mahalalei spre dealul Copoului, zona Păcurari și Sărărie Muntenimea a fost împărțită în trei zone distincte, cu propria comunitate și edificii religioase proprii. Cele trei părți desprinse din vechea mahala au fost denumite în funcție de poziția deținută în economia spațiului din partea de nord a orașului: Muntenimea de Jos, Muntenimea de Mijloc și Muntenimea de Sus. Vezi C. Cihodaru, Gh. Platon, *Istoria orașului Iași*, vol I, Editura Junimea, Iași, 1980, p.354.

¹⁶ *Ibidem*, p. 355.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Teodor Codrescu, *Uricariul*, vol. XVII, pp. 473; N.A.Bogdan, *Orașul Iași – monografie istorică și social*, ediția a II-a, Iași, 1913, p. 236.

Parascheva¹⁹. Cunoaștem astăzi, din valorificarea materialului deținut, că primele biserici ridicate în zona Muntenimii au fost din lemn pe fundație de piatră, în veacul al XVII-lea, după așezarea și extinderea populației în zona Târgului de Sus și asta datorită faptului că erau ctitorii ale boierilor de curte, fie ale negustorilor sau târgoveților²⁰. Faptul ne este atestat și de relatările călătorilor străini care au făcut referire la bisericile din piatră, nici una dintre cele descrie nefiind menționate ca așezare dincolo de ulița Hangioaiei. Abia un secol mai târziu, după a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, cu precădere în secolul al XIX-lea, bisericile de lemn, care fie au fost distruse de foc, fie se aflau într-o stare degradată au fost ridicate în piatră și întărite de boieri și negustori²¹.

Biserica – reper spațial și topografic al centrului urban

Alături de rolul spiritual edificiile de cult jucau rolul de reper în viața socială a comunității fiind transformate de locuitori în ordonator pentru viața și topografia urbană. Într-o societate în care domina o modalitate specific religioasă de a privi lumea, biserica purta un rol esențial de luare în stăpânire și acomodare într-un spațiu definit²², așa cum era cazul mahalalei. Acest lucru s-a observat din informațiile privind localizarea - oferite în actele de vânzare, testamente, jalbe - unor imobile și locuri. Interpretarea și raportarea la spațiu în epoca medievală se făcea și prin intermediul *locului* ocupat de o persoană, element semnificativ, identitar pentru om, alături de numele său²³. Locul ocupat în economia peisajului urban fiind un element de identitate era personalizat de cei care-l dețineau, fiind redat (în mărturii scrise) printr-o prismă subiectivă, însă nu foarte diferită, atunci când necesita descrierea și identificarea sa. Purtând amprenta mentalului colectiv, caracterizat de sentimentul religios, conștientizarea rezistenței în timp a edificiilor de cult a dus la creșterea rolului de marcaj topografic al spațiului urban²⁴, astăzi doar bisericile fiind cele care păstrează imaginea palpabilă a societății medievale²⁵. Totodată, acestea (bisericile) sunt și singurele elemente care ne ajută să refacem trama stradală și viața socială din această comunitate urbană. Încă din primele documente care fac trimitere la zona Muntenimii, mărturii hotarnice sau acte de vânzare a unor locuri și case, biserica este reperul central pentru identificarea locului de așezare. Spre sfârșitul veacului al XVII-lea, în 1695, *Dumitrașco, fiul preotului Vasiliie ce-u fostu preot la hramul Svîntului Theodor(i)* vinde un loc de casă, în Muntenime, luând ca reper spațial biserica: *esti în Muntenime și la hramul Svîntului Theodor(i)*²⁶. Și ulița pe care era așezată construcția apare în documente tot cu același scop, de orientare pentru identificarea unui loc, *ulița despre biserica Sfeti Teodor*²⁷ sau *ulița ce vine despre Sfeti*

¹⁹ C. Cihodaru, Gh. Platon, *op. cit.*, p. 355.

²⁰ Într-o carte dată de mitropolitului Veniamin Costachi de la 1800 către Manolache Balș aflăm că biserica Sf. Nicolae a fost zidită întâi de lemn, vezi Constantin Turcu, *op. cit.*, p. 100.

²¹ Un exemplu în acest sens este biserica Sf. Teodori, vezi *Documente Iași*, vol. VI, Acte interne, (1756-1770), 2004, p. 259, nr. 300, *de când s-au prefăcut sfînta biserică de s-au făcut de piatră, după ce au arsu de foc*.

²² Alexandru Florin Platon, *op. cit.*, p. 68.

²³ *Ibidem*, p. 112.

²⁴ Marius Chelcu, *Orașul moldovenesc de la jumătatea secolului al XVI-lea până la mijlocul secolului al XVIII-lea* (lucrare de doctorat), Iași, 2010, p. 250.

²⁵ Sorin Ifțimi, *Cercetări privitoare la istoria bisericilor ieșene*, Editura Trinitas, 2008, Iași, p. 7.

²⁶ *Documente Iași*, vol. III, Acte interne (1691-1725), p. 74, nr. 95.

²⁷ *Documente Iași*, vol. IV, Acte interne (1756-1770), 2004, p. 93, nr.128.

*Theodor(i)*²⁸. Pe lângă biserică și cimitirul acesteia reprezenta un punct de reper pentru mahalagii. Așa apar menționate ca puncte de reper cimitirele de la diferite biserici din zonă: în 1705, într-un act de vânzare a unei case din Muntenime este amintit *țințirumul besericii lui S(ven)ti Fteodor*²⁹, în 1726, Tudora călugărița vinde o casă *cu loc cu tot la uliță pînă în țințirumul Curălarilor*³⁰, iar în 1795, într-o hotărnicie a unor locuri din Muntenimea de Sus, aflăm casa lui *Alexandru Calimahi căminar, lângă țințirumul bisăricii Prepadoabnei Paraschivii*³¹. Poziționarea geografică a unui loc sau a unei case este descrisă amănunțit în documente, folosindu-se ca reper biserica, mahalagii fiind convinși că, deși vecinătățile sau hotarul locului suferă modificări, într-un viitor apropiat sau mai îndepărtat, locul bisericii era cel care oferea sentimentul de stabilitate și trăinicie topografică. În acest sens localizarea proprietăților face trimitere la situația topografică a zonei, la formele de relief, folosind descrierea uneori amănunțită a situației de amplasare care ajută la cunoașterea spațiului fizic al epocii, dar și a mentalității și raportării la mediul înconjurător a locuitorilor orașului. Des întâlnite sunt descrierile precum cele *pi din vale și pi din deal de biserică (Blagoviștenilor)*³², *din deal de Sfeti Spiridon(...), pe la vale cu ulița lui Sfeti Spiridon*³³, *din sus de biserică Sfeti Fteodor*³⁴, *în dosul lui Sfeti Athanasii*³⁵, *despre biserică Patruzăci de Mucenici*³⁶, *spre Patruzăci de Svinți*³⁷ sau *împotriva bisericii Curălarilor*³⁸. Dacă în unele documente diacul sau slujitorul bisericii se mulțumea în baza mărturiilor date, să menționeze doar punctul de reper, în altele, descrierile erau mult mai amănunțite. La 1724 preotul Ioan Cogălniceanu primește un loc de casă în Muntenime, care loc *esti în lungul locului din țințirumul Prapadoamnei Paraschevei în gios pără în coada rîpii despre Sfeti Neculaiu*³⁹.

Pe lângă rolul de reper topografic, biserica era principalul element de identificare și apartenență geografică din cadrul mahalalei Muntenimii și nu numai, la fel cum, în plan social, breasla și statutul au purtat acest rol. Într-un act de danie de la 1708 preotul Alexe de la biserică Banu primește un loc ce a rămas pustiu de la *poporeni de la svînta beserică de Preapodobna Paraschiva*⁴⁰. Și *poporării sfîntei bisărici Curălarilor* alături de preoții lăcașului apar menționați în numeroase acte de danie și vânzare fiind identificați prin apartenența lor la parohia menționată⁴¹. Biserica de mahala își justifica rolul și activitatea prin existența acestor poporeni care se îngrijeau colectiv, atât de biserică, cât și de slujitorii ei. O biserică din mahala fără popor era sortită degradării, doar intervenția domnului sau a boierilor reușind să o salveze de la distrugere. Este cazul bisericii cu hramul Sfinților Patruzeci de Mucenici, de la marginea mahalalei Muntenimii, care o aflăm la 1787, în *proastă stare și lipsită de toate cele*

²⁸ *Ibidem*, vol. VI, *Acte interne (1756-1770)*, 2004, p. 104, nr. 117.

²⁹ *Ibidem*, III, p. 255, nr. 286.

³⁰ *Ibidem*, IV, p. 1, nr. 1.

³¹ *Ibidem*, IX, *Acte Interne (1791-1795)*, 2007, p. 322, nr. 344.

³² *Ibidem*, VI, p.232 nr. 269.

³³ *Ibidem*, p. 237, nr. 274.

³⁴ *Ibidem*, VI, p.556-557, nr. 630.

³⁵ *Ibidem*, IX, p. 255, nr. 268.

³⁶ *Ibidem*, p. 85, nr. 90.

³⁷ *Ibidem*, VII, p.329, nr.265.

³⁸ *Ibidem*, p. 273, nr. 224.

³⁹ *Ibidem*, III, p. 554, nr. 641.

⁴⁰ *Ibidem*, III, p. 299, nr. 332.

⁴¹ *Ibidem*, VII, p. 532, nr. 40; VIII, *Acte Interne (1781-1790)*, 2006, p. 33, nr. 14.

*trebuincioase (...) nici măcar popor nu are, să se poată țină preoții și biserica grijită după cuviință ca altele*⁴². Pentru salvarea ei a fost nevoie de intervenția domnului Alexandru Ipsilanti care îi oferă câte 20 de lei pe luna din venitul vămii mari a țării⁴³. De cele mai multe ori odată cu apariția unui nou lăcaș de cult și trama stradală din jurul acesteia suferea modificări prin extindere. Necesitatea comunicării directe a mahalagiilor cu biserica era o realitate a vremii cunoscută, acesta fiind motivul pentru care la 1766, în Muntenimea de Mijloc, copiii Sandei medelnicereasa *singuri (...) s-au primiit înaintea noastră să lase drum printre locurile ce ș-au împărțit ei ca să iasă mahalagii cu carele afară si să lase si hudiță de mers la biserică, la 40 de mucenici*⁴⁴. Ulițele mai vechi sau recent deschise primeau și ele numele bisericii din apropiere, identificarea lor fiind realizată mai ușor prin amplasarea față de edificiul religios din apropiere. Drumul ce ducea spre biserica Sfinților Teodori este denumit în documente *ulița despre Sfinții Theodor(i)*⁴⁵, așa cum apare și drumul ce *vini dispri Spiridon*⁴⁶, *ce mergi la Sfântul Spiridon*⁴⁷ sau *ulița lui Sfeti Spirion*⁴⁸.

Biserica – reper spiritual și loc de pomenire

Dacă în rândurile de mai sus s-a făcut trimitere la edificiul religios din Muntenime, din punct de vedere topografic analizându-l din exterior, prin prisma locului ocupat de construcția arhitecturală ce servea în principal ca punct de reper, dar și de așezare a celor ce soseau în mahala trebuie să amintim în paginile de mai jos și un alt rol semnificativ al bisericilor din această zonă. Analiza rolului lăcașului de cult din interior, prin prisma serviciilor spirituale oferite comunității în mijlocul căreia fuseseră ridicate scoate în evidență principala funcție a bisericii de mir, existența ei presupunând, față de un schit sau o mănăstire, nevoi religioase ale unei comunități⁴⁹. Acest lucru explică și mișcarea de extindere teritorială a mahalalei, din zona bisericilor Sf. Teodori, Athanasie și Chiril, spre zona noilor clădiri de cult zidite, Sf. Patruzeci de Mucenini sau Sf. Haralambie. În fapt scopului primordial pentru care fusese zidite, deservirea necesităților duhovnicești ale mahalalei și săvârșirea serviciilor religioase oferea bisericilor rolul de ordonator pentru lumea spirituală și realitatea socială a mahalagiilor. Pe lângă slujbile rânduite la evenimentele centrale din viața unui om - botez, cununie, înmormântare - un rol important pentru omul medieval era deținut de slujbele de rugăciune și pomenire încă din timpul vieții, dar mai ales după moartea acestuia. Pregătirile pentru trecerea în lumea de dincolo și stabilirea rânduielii privind pomenirea de către biserică a reprezentat o preocupare centrală a omului medieval, iar mahalagii din Muntenimea ieșeană nu au făcut excepție de la regulă. Prima mențiune documentară a bisericii Sf. Nicolae cel Sărac din Muntenime o întâlnim într-un act de danie dat de *Gligorie fustaș despre măriă sa doamna și cu fâmeia sa, la sv(i)nta besiarică la S(ven)ti Neculai (...) să ne pomenească, la sv(i)nta besiarică, la sv(i)nta leturghie, pururea*⁵⁰. Tot bisericii Sf. Nicolae face danie și Petre

⁴² *Ibidem*, VIII, p. 562, nr. 440.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*, VI, p. 627 nr.720.

⁴⁵ *Ibidem*, VII, p. 646-647, nr.500, p. 657, B; IX, 2007, p. 21, nr. 19, etc.

⁴⁶ *Ibidem*, VII, p. 531, nr. 399.

⁴⁷ *Ibidem*, p.556, nr. 426.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 611, nr. 456.

⁴⁹ Gh. Ghibănescu, *Din trecutul bisericii Române*.

⁵⁰ *Documente Iași*, II, p. 586-587, nr. 667.

Papazolo croitor , un loc tot din Muntenimea de Sus, *pentru veșniță pomenirea noastră*⁵¹. Aceiași motivație o au și Vasile Cioară și soția sa Ilinca atunci când fac danie, preotului Ilie Cogălniceanu și preotesei sale Safta, un loc de casă în Muntenime pentru *sufletul părinților noștri și pentru al nostru ca să ne pomenească la sfânta biserică în veci*⁵². Tot spre vecinică pomenire face danie o casă, preoților Vartolomei și Vasile, Vasile Mărgineanu și Ecaterina, spre *agiutorul bisericii Sfântul Nicolae de Sus*⁵³. Și mahalagii singuri, fără urmași apelează la slujitorii bisericii lăsându-le danie o casă, un loc sau diferite bunuri, tot pentru pomenirea lor, așa cum este cazul văduvei Antimiia din Muntenimea de Mijloc care lasă preotului State de la Sfântul Spiridon bordeiul ei din numita mahala⁵⁴.

Daniile făcute slujitorilor diferitelor biserici din Muntenime pentru săvârșirea slujbelor de pomenire și ținerea rânduielii după obiceiul vremii nu erau singurele atribuții ale preoților mahalagii, aceștia fiind întâlniți în documentele diferitelor proprietăți din jur având calitatea de martori sau întocmind mărturiile oferite. Majoritatea zapiselor păstrate până astăzi și care ne ajută să descoperim frânturi din viața cotidiană a orașenilor din Mahalaua Muntenimii din veacurile trecute, indiferent că sunt acte de danie, mărturii, documente de cancelarie, acte de vânzare sunt certificate juridic de existența martorilor care adeveresc cele scrise prin punerea degetului sau iscălirea lor. Totodată aceste mărturii sunt și principalele informații documentare care ne parvin cu privire la slujitorii edificiilor de cult din Muntenime, fie că îi aflăm menționați ca martori sau fiind cei care scriau documentele.

În primul caz, atunci când se întâmpla ca preoții să fi luat parte la diferitele tranzacții, ei erau evidențiați prin formule des așezate la finalul documentului, așa cum era cazul următoarelor: *și la această tocmală s-au tămplat mulți preuți și oameni buni*⁵⁵, *s-au întâmplat mulți omin(i) buni, și preuț(i)*⁵⁶, *s-au întînplat preuți (...) care mai gios s-au pus și numele*⁵⁷. Astfel aflăm, dintr-un act de vânzare, de la 1704, că *la tocmala (...) s-au prilejuit preutul Dumitrașco de la S(ven)ti Nicolai de Sus, iar Ion diaconu ot S(ven)ti Nicolai Viș este cel care scrie zapisul*⁵⁸. Cei doi slujitori sunt chemați un an mai târziu la o altă vânzare, unde preotul Dumitrașco este martor, iar zapisul este scris tot de *diiaconul Ion*⁵⁹. Alți doi slujitori de la aceeași biserică, *Ion ot Sfeti Neculaiu și Nicolaiu dascălu*, sunt menționați ca martori la o vânzare a lui Marco jidov din Muntenimea de Sus⁶⁰. Și slujitorii de la Sf. Teodori sunt de față ca martori la diferite acte întocmite de mahalagii, *popa Toader* fiind cel care *au iscălit să fie de credinți*⁶¹, la fel ca și *preut(ul) Neculai Toderășco*⁶². Preoții diferitelor biserici din Muntenime apar în documente și cu rolul de martori din partea bisericii, în mărturiile hotarnice ce priveau direct locul sau proprietățile deținute de aceasta, reprezentând interesele

⁵¹ *Ibidem*, IX, p. 115, nr. 125.

⁵² *Ibidem*, III, p. 554, nr. 641.

⁵³ *Ibidem*, VI, p. 272-273, nr. 316.

⁵⁴ *Ibidem*, VII, p. 12, nr. 17.

⁵⁵ *Ibidem*, VI, p. 273, nr. 317.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 557, nr. 630.

⁵⁷ *Ibidem*, IX, p. 27, nr. 25.

⁵⁸ *Ibidem*, III, p. 224, nr. 265.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 251, nr. 282.

⁶⁰ *Ibidem*, VIII, p. 23, nr. 8.

⁶¹ *Ibidem*, III, p. 110, nr. 129.

⁶² *Ibidem*, VII, p. 485, nr. 379.

ei⁶³. Pentru întărirea daniilor și tranzacțiilor acestea erau făcute *înainte a mulți preuți și negustori și mahalagii*⁶⁴ care, atunci când era nevoie dădeau mărturie și a căror cuvânt avea greutate în fața administrației orășenești, în cazul în care actele de proprietate erau pierdute sau distruse.

O altă atribuție a preoților ce se desprinde din izvoarele existente este aceea de a veghea la liniștea și pacea mahalalei rezolvând, prin puterea juridică oferită de domnie, sau de reprezentanții ei, diferitele conflicte iscate. Un exemplu îl întâlnim în documente la mijloc de secol XVIII când, un conflict dintre baba Paraschiva și preotul Gligorie din Muntenimea de Mijloc tulbura liniștea mahalagiilor. Conflictul avea ca motivație hotarul dintre locurile de casă dintre cei doi, preotul făcând plângere că *nu se poate să trăiască de supărare (...) baba Paraschiva în toată vremea (...) ocărându-l în tot chipul și clevetind cu vorbi necuviioași prin toată mahalaua*. Dovedindu-se că baba Paraschiva *esti bună de gură și cu obrăznicie ocărăști preotul se hotărăște de trimisul domniei să șadă în casa ei și să-și potoale gura, să nu mai ocarască pe preot nici în față, nici pe din dos, prin casele altora*. Deși parte implicată în conflict preotul primește putere de la marele logofăt ca *de s-ar dovedi de acu înainte că l-ar mai ocărâ pe preot vreo dată, acesta sa s(a) bată, acolo, în mahala, și să s(a) de afara din cas(a) ca pi o fimei ră, și preotul să-i întoarcă banii în cât au cumpărat în casă și casa să rămână sopt stăpânirea preotului*⁶⁵.

O relație importantă pentru viața mahalalei a existat, în această epocă, între bisericile celor trei părți ale Muntenimii și breslele existente. Majoritatea lăcașurilor din Muntenime erau locul de închinare a unei astfel de frății socio-economică, care s-a dezvoltat și a evoluat odată cu orașul medieval din Țările Române. Pe lângă rolul simbolic de închinare a breslei la un anumit locaș aceasta avea și misiunea de a susține și sprijini material biserica, lăcașul purtând și rolul de depozitar al steagului, actelor oficiale ale breslei și lumânării breslașilor⁶⁶. Caracterul religios al grupării se manifesta și prin luarea ca protector al unui sfânt. În Muntenime biserica Sf. Nicolae cel Sărac trebuie să fi fost locul de închinare pentru breasla negustorilor din Iași, care îl avea ca protector pe ierarhul Nicolae⁶⁷ și care, putem presupune primiseră drept de închinare la această biserică odată cu privilegiul acordat de Constantin Cantemir, negustorilor din Iași, la 1686, privilegiu ce este însoțit pe verso de o icoană a sfântului Nicolae⁶⁸. Cum bisericile care purtau acest hram la sfârșitul secolului al XVII-lea în Iași erau cele două construcții situate în Târgul de Jos (Sf. Nicolae Domnesc) și în Targul de Sus (Sf. Nicolae cel Sărac), cea mai plauzibilă variantă pentru locul de închinare a negustorilor pare să fie biserica Sf. Nicolae din deal sau de Sus. Totodată la această biserică își avea hramul și breasla lăcătușilor și caretașilor din oraș. Biserica Sf. Patruzeci de Mucenici

⁶³ *Ibidem*, VIII, p. 45, nr. 29, *preotul Sandu di la bisărica 40 de Mucenici, fiind dispre partea bisăricii, fiind răzăș cu locul acista*.

⁶⁴ *Ibidem*, VI p. 491, doc.564.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 528, nr. 606.

⁶⁶ Sorin Iftimi, *op. cit.*, p. 8.

⁶⁷ N.A. Bogdan, *Din trecutul comerțului moldovenesc și mai ales al celui ieșean*, Iași, 1925, p. 48.

⁶⁸ Petronel Zahariuc, *O icoană pe pergament din veacul al XVII-lea în De la Iași la Munte Athos – studii și documente de istorie a Bisericii*, Editura Universității “Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2008, p. 67. În privilegiu este menționat și Stefan Cerchez, pitar la curtea domnului. Așa cum vom observa în documente, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea un alt boier cu numele Cerchez de data aceasta Ioniță Cerchez avea sa-și lege numele de biserica Sf. Nicolae cel Sărac.

din Muntenimea de Sus a fost lăcașul de închinare pentru lipscani. Deși aceștia își aveau centrul comerțului în partea opusă a orașului ei se stabiliseră cu hramul de închinare în Muntenime deoarece aici se așezaseră principalii lor clienți, boierii, în secolul al XVIII-lea⁶⁹. Biserica Curelari din extremitatea sudică a Muntenimii a purtat rolul de loc de închinare pentru bresla călărășilor, mindirigiilor și ciubotarilor din Iași, biserica Sfinților Athanasie și Chiril a breslei saidacarilor, iar Sf. Haralamb a armurierilor. Bresla bărbierilor aparține religioasă de biserica Sf. Paraschiva cea nouă, iar cojocarii și căciularii se închinau la biserica Sfinților Teodori din Muntenimea de Mijloc⁷⁰. Autoritățile laice și cele religioase erau cele care vegheau la îndeplinirea obligațiilor breslei de a ajuta bisericile de închinare cu venituri, astfel încât acestea să nu sufere lipsuri. Legătura strânsă dintre bisericile din mahală și breslele din zonă se datora și existenței unei suprapunerii între poziția de epitrop la biserică și calitatea de membru al breslei.

Viața religioasă a comunității din mahalaua Muntenimii, principala caracteristică ce a definit mentalul colectiv al societății medievale, poate fi surprinsă și cercetată cu ajutorul evidențierii locului și rolului bisericilor din interiorul său. Încă din secolul al XVII-lea până la începutul secolului al XIX-lea diferitele acte - dării, înzestrări, mărtuii - dovedesc faptul că realitatea socială a mahalalei Muntenimii, la fel ca oriunde în această perioadă, avea în centrul ei edificiul religios. Rolul topografic al acestor clădiri, implicarea slujitorilor în viața comunității și multitudinea de necesități sociale și spirituale la care răspundea, ne arată faptul că, biserica, pentru comunitatea urbană, cât și pentru breslele care se închinau aici reprezenta realitatea de zi cu zi și principalul reper temporal, spațial și spiritual al mahalalei. Trasarea strictă a granițelor dintre parohii, ce avea ca motivație în principal interzicerea credincioșilor ce aparțineau de o anumită biserică de a solicita serviciile unui alt preot decât cel de mahală ne prezintă o lume a cărei viață religioasă era bine ordonată, cu un set de reguli bine definit care asigura buna desfășurare a vieții în structura urbană animată.

BIBLIOGRAFIE:

- Baban, Feyzi, *Community, Citizenship and Identity in Turkey în Citizenship in a Global World: European questions and Turkish experiences*, Keyman, E. F., Içduygu, A.,(eds.) Routledge, London, 2005.
- Bădărău, Dan, Caproșu, Ioan, *Iașii vechilor zidiri*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2007.
- Băileanu, Gheorghe, *Iașul în secolul al XVII-lea*, partea a II-a, extras din "Mitropolia Moldovei și Sucevei", nr. 2/1968.
- Bogdan, N. A., *Orașul Iași – monografie istorică și social*, ediția a II-a, Iași, 1913.
- Idem, *Din trecutul comerțului moldovenesc și mai ales al celui ieșean*, Iași, 1925.
- Caproșu, Ioan, (ed.), *Documente privitoare la istoria oșului Iași*, vol II, Acte interne (1661-1690), Editura Dosoftei, Iași, 2000; vol. III, Acte interne (1691-1725), 2001; vol. IV, Acte interne (1756-1770), 2004; vol. VI, Acte interne, (1756-1770), 2004; VII, Acte interne (1771-1780), 2005; VIII, Acte Interne (1781-1790), 2006;

⁶⁹ Eugen Pavelescu, *Economia Breslelor în Moldova*, Editura Fundației Regelui Carol I, București, 1939, p. 400.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 408-409.

- Chelcu, Marius, *Orașul moldovenesc de la jumătatea secolului al XVI-lea până la mijlocul secolului al XVIII-lea* (lucrare de doctorat), Iași, 2010.
- Idem, *Ulițe și mahalele: sensuri urbanistice (secolele XVII-XVIII)*, în Anuarul Institutului de Istorie “A.D.Xenopol”, t. XLIX, 2012.
- Cihodaru, Constantin, Platon, Gheorghe, *Istoria orașului Iași*, vol I, Editura Junimea, Iași, 1980.
- Ghibănescu, Gheorghe, *Din trecutul bisericii Române (Bisericile din Iași)*, extras dn revista “Viitorul”, Iași, 1902.
- Iftimi, Sorin *Cercetări privitoare la istoria bisericilor ieșene*, Editura Trinitas, 2008, Iași.
- Pavelescu, Eugen, *Economia Breslelor în Moldova*, Editura Fundației Regelui Carol I, București, 1939.
- Pounds, Norman, *The medieval city*, Greenwood Press, London, 2005.
- Platon, Alexandru, Florin, *Societate și mentalități în Europa medievală*, Editura Universității “Alexandru Ioan Cuza”, Iași.
- Turcu, Constantin, *O biserică din Iași dispărută: Sf. Nicolae cel Sărac din Muntenime în “Mitropolia Moldovei și Sucevei”*, an 1966, nr. 1-2.
- Voiculescu, Sanda, *Parohia, spațiu de agregare religioasă, socială și urbanistică*, în „Secolul XX”, vol. 385-387/1997, nr. 4-6.
- Zahariuc, Petronel, *O icoană pe pergament din veacul al XVII-lea în Zahariuc*, Petronel (ed.), *De la Iași la Munte Athos – studii și documente de istorie a Bisericii*, Editura Universității “Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2008.

*Acest studiu este realizat în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/137832 „MINERVA – Cooperare pentru cariera de elita in cercetarea doctorala si postdoctorala”.